

1. TIMP – SPAȚIU – SPIRIT

1. Matricea timpului

În procesele cognitive, printre care se numără prelucrarea experienței, percepția și memoria, precum și gândirea, o problemă fundamentală o constituie natura timpului.

Timpul este o curgere ? Dinspre trecut spre viitor sau invers ? Curgerea lui este constantă sau nu ? Dacă nu curge, care e conceptul care îl definește ? Timpul este sau nu în afara existenței ? Este în mod infinit divizibil ? Care-i sunt părțile și direcțiile ? Timpul are un început și un sfârșit ? Există timp fără evenimente ?

Formulările lui Aristotel și paradoxurile timpului – spațiului ale lui Zenon au rămas aceleași din Antichitate. Nici Sextus Empiricus nu le-a dat de capăt, iar soluțiile au fost exprimate de Augustin, Leibnitz, Berkeley, Kant, Bergson. Filosofia/Mecanica cuantică ș.a.m.d.

Așadar, nu există răspuns facil pentru a denumi/defini timpul.

În procesele precognitive, a capacității paranormale de a prevedea evenimente înainte ca ele să se petacă, se ridică, de asemenea, întrebări consistente despre timp, cauzalitate și fixitate. Tradițional, se consideră că fiind înzestrată cu preștiință este doar Divinitatea, iar fenomenele paranormale (studiate de parapsihologie), printre care telepatia, psihokinezia și supraviețuirea după moartea trupezască, s-ar datora unor puteri ale minții.

Așadar, ce este timpul ? Se poate confunda cu spiritul ?

2. Timp și spațiu

Timpul, formă de bază a oricărei existențe a viului terestru, asemenea spațiului, care ființează împreună într-o dihtomie intrinsecă, sunt categorii filosofice fundamentale. Timpul exprimă succesiunea și simultaneitatea ireversibilă a proceselor realității obiective, iar spațiul – ordinea reversibilă a coexistenței obiectelor lumii reale

- poziția, distanța, mărimea, forma, întinderea -, în limitele a trei dimensiuni. Totuși, în versiunea mecanicii cuantice, se poate susține reversibilitatea timpului, iar, în fizica teoretică și în geometriile neeuclidiene, spații cu mai puțin ori mai multe dimensiuni decât trei.

În filosofia științei, admiterea mai multor concepte aparent contradictorii oferă posibilități nelimitate de înțelegere și cercetare a rezultatelor procedurilor structurate într-o anumită paradigmă. Astfel, se elimină abordări rigide/mecanice, făcând loc celor flexibile și creatoare, dar și înlocuiri perspectivei pozitiviste despre știință, văzută doar ca un set de propoziții abstracte, rațional și structurat logic.

Cuvântul *timp*, în limba română, are descendență latină (*tempus*, -oris), făcând parte din zestrea moștenită. La străbunii noștri, însemnase, la început, "temperatură, căldură", ca în sanscrită, de unde "timp bun sau timp rău", pentru ca să se ajungă la ideea abstractă de "durată". În prezent, cuvântul *timp* are în limbajul nostru cinci etaje de sensuri: 1. formă fundamentală a materiei; 2. derivatele lui în acțiuni și evenimente: durată, perioadă, oră, zi, săptămână, an, epocă, fenomen etc.; 3. stare anatomică; 4. fazele/momentele unei mișcări, operații, fenomen etc.; 5. categorie gramaticală specifică verbului¹.

Cuvântul *spațiu*, de asemenea, cu descendență din latină (*spatium*), are la romani înțelesul de „loc de alergare”, apoi, de întindere în timp, durată, vreme”. Pentru vorbitorii de limbă română, are patru etaje de sensuri: 1. formă obiectivă și universală a existenței materiei; 2. întindere nemărginită care cuprinde și corpurile cerești; 3. loc, suprafață, întindere limitată; 4. loc liber între două obiecte².

În accepția newtoniană, noțiunea de *timp* este absolută, independentă de materia în mișcare, de *spațiu*, în comparație cu teoria relativității care consideră spațiul și timpul în

¹ DEX, 1975, p. 954.

² DEX, 1975, p. 880.

interdependență ca materie în mișcare, o entitate îngemănată.

3. Timp și spirit

Spiritus, în limba latină înseamnă "respirație, viață, suflet, minte". În accepția modernă, la care facem referire, este factorul ideal al existenței, sinonim conștiinței, gândirii, rațiunii, dar și ca ființă imaterială, duh, suflet. În spiritism, ca doctrină ocultă, spiritul este substanța ultimă a lumii, credința că între vii și morți spiritele lor comunică prin acțiunea unui medium. La Hegel, nu se confundă spiritul individual, social și politic cu cel absolut spre care este orientată istoria lumii.

În religia creștină răsăriteană a primelor opt secole de după Cristos, există o convergență între curente filosofice de inspirație greacă cu cele latine, privind definiția timpului asupra evoluției comunităților după intrarea/intruparea în istorie a Fiului lui Dumnezeu. Astfel, a apărut ideea de **timp și dincolo de timp**: "Dar existența mai presus de timp a făpturii nu e ca veșnicia Celui ce e mereu același. Ea e mișcare în jurul celui veșnic și nu e mișcată ca Acela; *stabilitatea* ci se datorește *mișcării* în jurul Lui. Făptura nu are prin sine veșnicia, ci numai ca o participare la Cel veșnic." (Dumitru Stăniloae) "O mișcare eternă implică o nemulțumire eternă a spiritului cu starea la care s-a ajuns. Sinteza între *stabilitate* și *mișcare* în Dumnezeu este soluția pe care au evidențiat-o reprezentanții filosofiei patristice, vizavi de definiția vieții eshatologice."³

Așadar, Dumnezeu are timpul în El, iar veacul nu se poate descifra fără eternitatea lui Dumnezeu. Sfârșitul lumii nu înseamnă moartea universului, ci intrarea în eternitate.

În hinduism, axate pe *Vede*, conceptele centrale ale gândirii indiene se află în *atman*, *brahman*, *karma*, *moksha* și *samsara*. *Atman* este o unitate eternă, deținătoare perpetuă a percepțiilor și atributelor trecătoare care alcătuiesc viața. Același principiu, în budism, reprezintă sinele ori sufletul conceput ca fiind dincolo de sinele empiric, negând existența lui *atman* hindus, întrucât budismul distinge sinele de suprafață/sinele fals de sinele adevărat descoperit prin exercițiu spiritual. Atingerea *nirvanei*, a stării radioase, se obține urmând

calca – cu – opt – ramuri, de iluminare, într-un prezent continuu.

Spiritul, în concepția hasdeană⁴, arc viața proprie după moartea corpului fizic. Experiențele făcute cu diferiți medii și în prezența unui grup select de discipoli, introducând în procesul de studiere a manifestărilor spiritelor celor decedați fotografiarea acestora, pentru a înlătura orice fel de dubiu sau de metode subiective, au fost consemnate rezultatele în cadrul ficcării ședințe de spiritism. Apoi, au fost prezentate concluziile în cartea *Sic cogito* (1890), iar o altă parte, neprelucrată pentru tipărire, împreună cu fotografiile executate au format un prim material publicat de noi în anul 2000, menționat mai sus. Studiile/presupozițiile savantului de la Castelul din Câmpina au caracter științific, mai mult, și de credință religioasă, mai puțin, în pofida faptului că B. P. Hasdeu a crezut invers, considerând că este inițiatorul religiei-științe a sufletului. Căci, în consemnările/rezumatelor ședințelor de spiritism, el arc notată ideea-concept a unui timp parapsihologic pe care îl trăiește mediumul, deosebit de timpul fizic al ședinței reale în care se desfășoară convorbirea lui cu spiritul mortului.

Despre un *timp parapsihologic* se face vorbire într-o lucrare lexicografică de Ioan Mamulaș și Corin Bianu⁵, dovedit în testări de laborator.

II. TIMP – SPAȚIU – SPIRIT – POEZIE

În excursul nostru, am punctat până aici principalele elemente ale ideii de timp-spațiu în cinematica clasică (spațiul euclidian + timpul universal), spațiul – timpul cvadridimensional (Minkowski), precum și în teoria relativității restrânse a dinamicii (Einstein), în paralel cu noțiunea "spațializării timpului" (Bergson); a timpului spiritului/spiritual timpului, sintagme care au cu totul alte conotații.

Pentru marea public, timpul rămâne numărul mișcării (Aristotel), iar mișcarea, rezultatul timpului (Emile Picard).

La George Bacovia, timpul ca dimensiune cosmică este prezent într-o anume

³ Gheorghe F. Angheliescu. *Timp și dincolo de timp*, Editura Universității, București, 1997, p. 143.

⁴ B. P. Hasdeu, *Protocolarele ședințelor de spiritism*, Editura Saeculum, București, 2000.

⁵ Editura Corvin. Editura RAI. Coresi, București. 1997.

structură difuză, nu atât în raportul durată-eternitate, ci într-o clasificare profană, chiar lipsită de forme religioase/științifice. Timpul la el nu este individualizat, pentru a căpăta o importanță deosebită, devenind sacru, de sârbătoare, fast/nefast. Nu a intrat nici în speculația religioasă de a-l gândi întreg, pentru a fi numit principiu originar ori persoană divină (Kronos), nici opus veșniciei. Timpul, la George Bacovia, face parte din sfera secularizării, în sens metaforic, al penetrării elementelor profane în domeniul religios, așa cum, în religia islamică, Mahomed polemizează cu cei care spun: "Doar timpul te omoară". La Bacovia, versul "Când bate satanica oră" (*Miezul nopții*, vol. *Scânteii galbene*) nu are aceeași direcție. Căci, la miezul nopții, de exemplu la Occidentali, s-a născut Cristos, iar, la noi, în zestreă spirituală autohtonă, la miezul nopții, Miezilă, care e un duh rău, te poaște, dacă nu te găsește acasă.

Astfel, în raport de ceea ce am prezentat în prima parte a excursului nostru, timp-spațiu în opera bacoviană are cu totul alte destinații. Pe măsură ce autorul se referă la schimbările corpului și a activităților lui, în cuprinsul unei poezii, acestea sunt trecute prin filtrul timpului interior, echivalent cu succesiunea stărilor fiziologice, umorale, mintale, psihice, care structurează constituția ființei poetului. Axa temporală bacoviană este eterogenă, confundându-se cu cea spațială prin integrare.

Pentru a fi mai explicit, am stratificat timpul solar în unitățile cunoscute: trecut – prezent – viitor, ieri-azi-măine, ani-anotimpuri (primăvară-vară-toamnă-iarnă), luni-săptămâni – zile – ore – minute – secunde, deși timpul interior (fiziologic/psihologic) nu poate fi evaluat în acest fel, căci vârsta cronologică nu corespunde cu cea adevărată/reală, care este o stare organică și funcțională, iar mișcările ritmice și reversibile se alterează în cursul vieții.

Așadar, nici în creația poetică bacoviană timpul – spațiul nu are aceleași valori/trăiri/definiții de rang egal în situații similare, întrucât poetul a conceput și scris poeziile într-o anume perioadă a vieții și le-a publicat/editat într-o altă, mai târzie! Astfel, perioadele de creație nu coincid cu cele oferite publicului prin tipărire. (Acest lucru ține de studiul laboratorului său de creație și nu intră în tema excursului nostru).

O primă sistematizare a fost cea a periodizării timpului în cele trei categorii: *trecut – prezent – viitor* (ieri – azi – mâine). În

cadral poeziilor bacoviene, cele trei clase temporale le-am găsit integrate așa: a) *trecutul* apare menționat de zece ori în șase poezii, ca substantiv, dintre care un vers e demn de menționat: "Ale vremurilor fructe coapte / Închid trecutul ca mântuire" (*Balladă*, vol. *Comedii în fond*), și de alte două, ca adjectiv; b) *prezentul* este inclus o singură dată, ca substantiv: "Adânc, prezentul, închide tomul..." (*Belșug*, vol. *Cu voi...*); c) *viitorul* este menționat de cinci ori în patru poezii, ca substantiv, și de patru ori, în trei poezii, ca adjectiv, pendulând de la starca de anticipație: "Eu prevăd poema roză a iubirii viitoare..." (*Poemă în oglindă*, vol. *Plumb*) la ceea de invocare: "O, vino odată, mărei viitor!" (*Poemă finală*, vol. *Cu voi...*). Concluzia este firească: George Bacovia a fost un pesimist și un visător, deopotrivă, și rupt de prezentul imediat.

În cea de a doua sistematizare, am ținut cont de periodizarea timpului în unități de succesiune intrinseci, de măsurare: *an solar*, *anotimp* (primăvară-vară-toamnă-iarnă), *luna calendaristică*, *săptămână*, *zi* (dimineață – amiază – amurg – seară – noapte), *oră* (minut – secundă). În total, este vorba de 21 de cuvinte/leme principale, cu trei rânduri de sinonime, conținând alte cinci leme.

Pentru ierarhizarea acestora, am apelat la lucrarea *Concordanța poeziilor lui George Bacovia*, realizată sub auspiciile Universității "Babeș – Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere, de către Marian Papahagi, Sanda Chcrata, Emma Tămăianu și Teodor Vușcan din cadrul Centrului de analiză a textului⁶. Cercetarea făcută de universitarii clujeni a avut la bază ediția critică⁷ datorată lui Mihail Petroveanu și Cornelici Botez.

Constatarea cercetătorilor clujeni este severă: George Bacovia a folosit în poeziile sale un număr de 2593 de cuvinte conf. *Lista lemelor în ordine alfabetică*⁸, într-o frecvență diferită, de la rangul 1 (prepoziția *de*, cu 655 de apariții) la rangul 76 (verbul *a zvâcni*, cu o singură apariție, alături de alte 1270 cuvinte/leme înregistrate deasemeni o singură dată), conf. *Lista lemelor în ordinea descrescătoare a numărului de apariții*⁹, dintr-un număr de

⁶ Editura Echinox. Cluj-Napoca, 1999, p. 496.

⁷ George Bacovia. *Opere*, Editura Minerva, București, 1978.

⁸ *Op. cit.*, Anexa 1, p. 443-460.

⁹ *Op. cit.*, Anexa 2, p. 461-478.

460 de poezii, câte fuseseră până atunci aparținând lui.

Pe lista /scala descrescătoare, în aria lexicală dedicată timpului, pe primul loc se situează cuvântul/lema *noapte* (rang 19, cu 108 apariții), la care se adaugă sinonimele *seară* (r. 61, 16 a.) și *nocturnă* (r. 67, 8a.). Urmează, în ordine descrescătoare, alte 18 cuvinte/leme: *toamnă* (22 r., 94a.); *amurg* (39 r., 40a.); *zi* (39 r., 42a.); *iarnă* (43 r., 35a.); *an* (52 r., 26 a.); *oră* (56r., 22a.), împreună cu sinonimul *ceas* (72 r., 5a.); *azi* (59 r., 18a.); *primăvară* (61 r., 16a.); *vară* (68 r., 9a); *dimineață* (73 r., 6a.); *minut* (72 r., 5a.); *amiază* (75 r., 2a); *anotimp* (76 r., 1a.); *spațiu* (76 r., 1a.). Cuvântul/lema *vreme* se află în rangul 37, cu 43 de apariții iar sinonimul *timp*, de rang 65 , cu 10 apariții, și *epocă*, de rangul 76, cu o singură apariție, sunt vitregite comparativ. Dar ce să mai vorbim de

celelalte sinonime – *perioadă*, *interval*, *răstimp*, *răgaz*, *durată*, care nu apar niciodată în aria lexicală bacoviană. La fel, cuvintele/unități temporale: *lună* (calendaristică), *săptămână* și *secundă*, precum și *bătaie*, din vocabularul muzical.

Concluzia este firească: poczia lui George Bacovia aparține unui introvertit/ agorafob nocturn, al toamnelor putrede, desprins din spațiul tern, un “zburător cu negre plete” din alegoria eminesciană.

Dintre lemele/cuvintele prezentate ca unități temporale, au semnificații exo/ ezoterice, cu profunzimi simbolice și nu numai, doar opt din cele menționate de noi: *timp/spațiu*, *noapte*, *amurg*, *an*, *dimineață*, *amiază*, *anotimp*. Vorbirea despre aceste semnificații face parte din tema unei alte comunicări.

TIME AND SPACE IN THE POETRY OF GEORGE BACOVIA

The essay is structured in two parts: **time-space-spirit (I)** and **time-space-spirit-poetry (II)**. In the first part, the **time** entity is presented alone, in its matrix, and then in match with the **space** and, respectively, with the **spirit**. In the second part, all these entities include also the poetry of George Bacovia, so the specific/unchanging dimensions could be defined in his work and, implicitly, the self characterization of his literary creation.

In decreasing order, to the 460 analyzed poems, composed by 2593 words, the most frequent temporal motions are: **night** (108 mentions), **fall** (94), **dawn** (40), **day** (42), **winter** (35), **hour** (27), **year** (26), **today** (18), **spring** (16), **morning** (6), **afternoon** (2).

The words **time** and **weather** (with 17 and, respectively, 43 mentions) have symbological profusions, together with **night**, **dawn**, **year**, **morning**, **afternoon**, **season**, which can be enlarged through exoteric/esoteric connotations.

To conclude, the poetry of George Bacovia belongs to an introvert/suffering of agoraphobia, nocturn creator, a creator of the rotten falls, detached from the ternary space into the sublime astral zones.